כִּי אִתְּשִׁיל בְּעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אִתְּשִׁיל, כששאלו בבית המדרש 'כמה ישתה ויהא חייב', שאלו זאת לגבי אדם ענק כעוג מלך הבשן (רש"י), כיון שרק באדם כזה יש הפרש גדול בין מלוא לוגמיו לרביעית (שפת אמת). ויש שפירש, שכוונת הגמ' היא ששאלה זו נשאלה לגבי כל אדם ובכלל זה גם עוג מלך הבשן (רבינו אליקים), וכיון שבמקרה זה בית שמאי הם לחומרא, לא נמנתה מחלוקת זו במשנה בעדויות, לפי ששם לא נמנו אלא מחלוקות שבכל אופן בית שמאי מקילים ובית הלל מחמירים (שיח יצחק).

■ להלכה, שיעור מלוא לוגמיו ביום הכיפורים, משערים בכל אדם לפי מה שהוא, הגדול לפי גודלו והקטן לפי קוטנו, והשיעור הוא ברווח [כבית הלל], ולא במלוא לוגמיו ממש, אלא כדי שיסלקנו לצד אחד בפיו וירא כמלא לוגמיו [כשמואל]. ובאדם בינוני, השיעור הוא פחות משהו מרביעית [כפרי חדש] (שו"ע או"ח תריב, ט, משנ"ב שם, כו, ושעה"צ שם, כז-כח, וביאה"ל רעא, יג. ובמידות זמננו, ראה משנ"ב מהדו' דרשו תריח הע' 34).

כּוּלֵי עָלְמָא טוּבָא וְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן פּוּרְתָּא - לכל העולם ישוב הדעת מככותבת הוא לזמן מרובה, ואילו לענק כעוג מלך הבשן, הוא לזמן מועט (ר"י מלוניל על המשנה, ומאירי לעיל עח, ב), אך באותו זמן מועט, גם לאדם ענק יש ישוב דעת גמור, והחיוב הוא על שעת האכילה, אף ששיעור זה מתעכל אצלו בשעה מועטת (תוספת יום הכיפורים), שאין לפרש שההבדל הוא שלענק ישוב הדעת מככותבת מלכתחילה אינו ישוב דעת גמור כשאר בני אדם, שאם כן, לא יתחייב על כך, כיון שלא התבטל מעיניו, וכמו שכל אדם האוכל פחות מככותבת אינו חייב, אף שיש לו מכך ישוב דעת מועט (חזון יחזקאל על התוספתא חידושים ד, ג).

בָּשָׂר שֶׁמִּן טוּבָא לוּלְבֵי גְּפָנִים פּוּרְתָּא - בבשר שמן ישוב הדעת הוא לזמן מרובה, ואילו בלולבי גפנים ישוב הדעת הוא לזמן מועט (תוספת יום הכיפורים, ראה לעיל בסמוך).

כְּזַיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס וְכוֹתֶבֶת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, ושיעור אכילת פרס הוא לפי הזמן ששוהה באכילתו אדם בינוני (תוספתא נגעים ז, י, רש"י פסחים מד, א, פיה"מ כריתות ג, ג). ■ וכן נפסק להלכה (חזו"א או"ח לט, יח, שיעורי תורה ג, הע' לה סעי' 5, וראה בדבריהם, שבואדי כך דעת המשנ"ב תריח, כא, הובאו במשנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 37).

בְּטָפֵי מֵהָכִי לָא מַיְתְבָא דַּעְתֵּיהּ - אם שהה יותר מכדי אכילת פרס, לא מתיישבת דעתו, ואיסור האכילה ביום הכיפורים תלוי בישוב הדעת, כיון שהאיסור נלמד ממה שנאמר 'אשר לא תעונה' (רש"י). וכן לענין שתיה, אם שהה יותר מכדי אכילת פרס, אין השתיות מצטרפות (השגות הראב"ד תרומות י, ג, וכן החמיר הר"ן ג, א מדפי הרי"ף, ע"פ הברייתא בכריתות יג, ב; גירסת הגר"א בתוספתא יומא ד, ד). ויש שכתב, שלענין שתיה שיעור הצירוף הוא בכדי שתיית רביעית (רמב"ם שביתת עשור ב, ד, ע"פ גירסתו בתוספתא שם). ■ שתי הדעות הובאו להלכה (שו"ע או"ח תריב, י), ונחלקו הפוסקים איזו דעה היא העיקר להלכה (ראה משנ"ב שם, לא). וכשמשערים לחולה, לכתחילה בודאי יש לחוש ולהמתין כדי אכילת פרס (ראה שו"ע שם תריח, ח, ובמשנ"ב מהדו' דרשו תריב הע' 45).

חֲצִי פְּרָס בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, האוכל אוכלים טמאים בשיעור חצי פרס, בכדי אכילת פרס, פסול מלאכול בתרומה (רש"י). והוא הדין שפוסל תרומה במגעו (ראה רש"י שבת יג, ב), רק שעיקר הגזירה היא לענין אכילה (שיח יצחק, ביישוב קושיית תוספת יום הכיפורים).

וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם - 'אל תאכלו מהשרצים, ואם תאכלו מהם, תיטמאו'. שאין לפרש שהאזהרה היא שלא לנגוע בשרצים כדי לא להיטמא, שהרי ישראל אינם מוזהרים על הטומאה, שנאמר (ויקרא כא, א) 'אמור אל הכהנים וגו' לנפש לא יטמא בעמיו' – כהנים ולא ישראל (רש"י). וכיון שבטומאת מת החמורה לא הוזהרו, כל שכן שבטומאת שרץ הקלה לא הוזהרו, שהרי אפילו כהנים לא הוזהרו בה (רש"ש ושפת אמת, ע"פ הברייתא בר"ה טז, ב, ביישוב קושיית רעק"א בגליון הש"ס).

מִדְּרַבָּנָן - שאם אכל אוכלים טמאים נטמא גופו (ראה רש"י), אבל אין איסור שלא יטמא את גופו, ואפילו מדרבנן (משנה למלך טומאת אוכלין טז, י, ממשמעות רש"י, והעיר שרש"י בחולין לה, א כתב, שיש איסור דרבנן לטמא את גופו).

צִיר שֶׁעַל גַּבֵּי יָרָק - משקה היוצא מן הירק (רש"י חולין קכ, א בפי' ראשון). ועוד יש לפרש, רוטב שמטבילים בו את הירק (פי' ראשון ברש"י שם), וכן משמע בגמ' להלן, שאמרו שהציר מכשיר את האוכל ונותן בו טעם, וזה שייך ברוטב שמטבילים בו, ולא במשקה היוצא מהירק (תוספת יום הכיפורים).

כָּל אַכְשׁוֹרֵי אוּכְלָא אוּכְלָא הוּא - משקה הבא למתק את האוכל, נחשב אוכל (רש"י). וכלל זה נאמר רק לענין יום הכיפורים, שסתם אוכל ומשקה אינם מצטרפים בו כיון שאין בכך ישוב הדעת, אבל ירק וציר שעל גביו, מצטרפים כי מיישבים דעתו, אולם לענין שאר דינים אין הציר שעל גבי ירק נחשב כאוכל (ראה חולין קכ, א ורש"י שם, תוס' ישנים וגבורת ארי). ויש שנראה מדבריו, שגם לענין שאר דינים נחשב הציר כאוכל (רמב"ם שביתת עשור ב, ז, ע"פ שעה"צ רי, ח). ■ להלכה, מלח שעל הבשר וציר שעל הירק מצטרפים לכותבת (שו"ע או"ח תריב, ב. ולענין צירוף ציר לירק בשאר דינים, ראה משנ"ב רי, א, ושעה"צ שם, ח).

הָאוֹכֵל אֲכִילָה גַּסָּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, כגון שאכל מיד בתחילת הלילה, שעדיין שבע מהסעודה המפסקת (רש"י). אבל אם בתחילת אכילתו ביום הכיפורים לא היתה זו אכילה גסה, אף אם אכל הרבה עד שבא לידי אכילה גסה, חייב על תחילת האכילה שאכל קודם שבא לידי אכילה גסה (ב"ח או"ח תריב, ד).

ואינה נחשבת אכילה גסה אלא באופן שקץ באכילתו (תוס' ישנים, רש"י ב"ק קי, א, ר"ת בתוס' פסחים קז, ב). ויש שכתב, שאף אם אינו קץ באכילתו, אם הוא שבע ואינו נהנה מאכילה זו, פטור, משום שאינו מבטל בכך את העינוי (ב"ח או"ח שם ופרי חדש שם, ו, בדעת רש"י כאן, אך ראה מאמר מרדכי שם, ו ושעה"צ שם, טו, שאין הכרח שזו כוונתו, וראה עוד בב"ח שם). ■ להלכה, אינו פטור אלא כשקץ באכילתו [כרבנו תם] (שו"ע או"ח תריב, ו ,ומשנ"ב שם, יד).

פָּטוּר, אבל אסור לכתחילה (ט"ז או"ח תריב, ו, ומשנ"ב שם, טו).

אֲשֶׁר לֹא תְעוּנֶּה כְּתִיב פְּרָט לְמַזִּיק - אוכל אכילה גסה, שאינו מבטל ממנו שום עינוי על ידי אכילה זו, אלא מזיק את המאכל ואת עצמו (רש"י). אבל בשאר אכילה שלא כדרך, חייב, שאף שבשאר איסורים פטור באופן זה, כיון שאינה נחשבת אכילה [כמבואר בגמ' בפסחים (כד, א)], לענין יום הכיפורים לא נאמר האיסור בלשון אכילה אלא בלשון עינוי, וגם באכילה שלא כדרך מבטל את העינוי (שאגת אריה עו; דברי יחזקאל טו, יז). ויש שכתב, שגם ביום הכיפורים פטור באכילה שלא כדרך, אלא שאכילה גסה נחשבת אכילה כדרך, כיון שהיא ראויה לשאר אדם שאינו שבע,

■ המשך במילואים עמ' 120